

תום פסח השתתף בדיון על מפת הנכבה בעברית. הוא סוציולוג שחוקר טיהורים אתניים בחברות מתיישבים, המחקר האקדמי שלו עוסק גם בהיבטים שונים של הנכבה. כותרת הדברים שלו:

הגירוש ב-1948 כאירוע כולל

אל מפת הנכבה אגיע בסוף דבריי. הדברים שנאמרים ונכתבים בימינו על קורות 1948 שונים מאד מבעבר. יש עבודות חדשות כמו של בני מוריס, זוכרות, דה-קולוניזר ועוד שמלמדות דברים חדשים. גם הטקסטים ההגמוניים שנאמרים היום 48 הם לא מה שנאמר בעבר.

יש מושג רווח בדיון בנושא הזה והוא הנרטיב. אז לפי הנרטיב הפלסטיני גורשו 750,000 אישה/ה ומאות ישובים הוחרבו. לעומתו קיים הנרטיב הישראלי. הוא כולל טענה שמדינות ערב אמרו לפלסטינים לעזוב, כך שלמעשה הם עזבו מרצונם, בגלל המלחמה כמובן. יש בתיאור הזה של הנרטיבים גרעין של אמת. כבר ב-1948 במאמרי מערכת בעיתונים בעברית נכתבה הטענה המתגוננת הזו: הערבים עזבו כי כך אמרו להם מדינות ערב לעשות. אבל זה רק חלק מהסיפור, כי התשובה לשאלה למה הפלסטינים עזבו אינה מספרת את כל מה שהתרחש בארץ ב-1948.

הדרך הנפוצה ביותר שבה דיברו על מה שהתרחש כמעט לא התייחסה לסוגיית הפליטים, הם היו שוליים בה. הדרך הרווחת ביותר היתה להגיד "היתה פה מלחמה, מלחמה סדירה". היו כתבות ודיווחים על קרבות ובשולי הדברים ציינו שתושבי הישובים שנכבשו עזבו או אפילו פונו.

קראתי את הדפים הקרביים שכתב אבא קובנר ב-48. הוא היה קצין חינוך של חטיבת גבעתי. תפקידו היה לשמר את מורל הלוחמים ולדווח להם מה מתרחש. הרבה מהכתיבה שלו התייחסה למצרים, כי חטיבת גבעתי לחמה בדרום. הוא שילב מטאפורות מקראיות כמו עשר המכות שהמצרים הוכו בהן ע"י חיילינו ועוד. בשולי הדברים הוא הזכיר שמות של כפרים שנכבשו. זה כמובן לא כפר מצרי אלא פלסטיני. כלומר סיפור גירוש הפלסטינים נבלע בתוך סיפור הקרב הקשה וההרואי מול המצרים.

במחקר שלי עשיתי 28 ראיונות עם לוחמים. ביקשתי מהם שיספרו לי על המלחמה, שיספרו מה הם חוו. הם סיפרו. בד"כ הראיונות נמשכו שעה. הם סיפרו בצורה כרונולוגית את מה שקרה. הם התמקדו בקרבות קשים נגד המצרים והירדנים, אירועים שהותירו בהם משקעים עמוקים. הם סיפרו על חברים שנהרגו. חלקם סיפרו על פציעות שחוו וכך עזבו את המלחמה. בין לבין הם הוסיפו הערה לקונית: "כבשנו כפר". שאלתי מה זאת אומרת? אמרו "כבשנו". שאלתי איך? "ירינו והערבים הלכו". ניסיתי לדלות עוד אינפורמציה אבל אין עוד, אין להם מה לספר, כאילו זה לא ממש סיפור. הם היו מופתעים שאני עושה מזה כזה עניין כי עבורם זה לא היה ממש חשוב. זה לא כרוך בקרב משמעותי אז זה לא סיפור גדול. הם ירו, הערבים עזבו, זה לקח כמה שעות, זה היה בחושך. לא נשאר שם אף אחד והם המשיכו הלאה.

אז כשמדברים על נרטיב, זה נרטיב. הם מספרים את הסיפור הספציפי שקרה להם. היחידה שלהם לא הסתובבה בכל הארץ ורוקנה את כל הכפרים. הם היו במקום מסוים והיה להם קרב רציני שהיה סיפור גדול עבורם, והיתה הפציעה שלהם ובדרך הם עברו בכפר וירו קצת ולא נשאר שם אנשים. החלק הזה לא השאיר הרבה משקעים, לא אצלם ולא אצל מי שדיווח על זה בעיתונות ולא בדפים הקרביים ולא כשהתחילו לכתוב את ההיסטוריה. למשל נתנאל לורך, שכתב את תולדות מלחמת העצמאות על סמך הפקודות של הצבא. הוא מתאר את 1948 כקרבות ומבצעים צבאיים. גירוש הפלסטינים נשמט. זה גם סוג של נרטיב.

אז מהי מפת הנכבה? היא לא בדיוק נרטיב יחיד כי יש בה דברים רבים שמוציגים בו זמנית, על גיליון אחד. אנחנו יכולים לזהות בה נרטיבים רבים. היא מספרת היסטוריה שלמה, כמו שאיתן הציגה, לא רק מ-48 אלא מ-1882. אנחנו רואים בה את ההצטברות של ההרס, הגירושים. לא מהזווית של חייל ספציפי שעבר בכפר זה או אחר וכבש וכתוצאה מכך לא נשארו שם אנשים. במפה אנחנו רואים את הדפוס כולו. אנחנו רואים גם שצורת ההתיישבות שהציונים נקטו עוד הרבה לפני 1948 היתה של תחרות עם התושבים המקומיים. כלומר, להקים ישובים שיעסיקו יהודים ולא יעסיקו פלסטינים, לכן הפלסטינים נהיו מיותרים ולא היה צריך אותם. ברגע שנקנו האדמות הם גורשו מהן.

צורת ההתיישבות הזאת השתלבה היטב במה שהתרחש ב-1948. כיבוש של גזרות שלמות תוך כדי התקפות בלתי מבחינות על המקומות האלה. מאפריל 1948 נעשה שימוש במקומות רבים בהפגזות בלתי מבחינות בעזרת מרגמות, שכתוצאה מהן התושבים עזבו והקרקות עברו לידיים יהודיות.

המפה הזו היא דימוי טוב לצורך וליכולת שלנו להשתחרר מהגישה של נרטיבים ולהסתכל על התמונה הכוללת של מה שקרה. התמונה הכוללת העולה מהמפה של גירוש.